

Het nieuwe burgerschap in het mbo: hoe richten we de school in als oefenplaats?

Burgerschap speelt zich op school elke dag af. Polarisatie en verharding in de samenleving zijn ook bij ons op school steeds vaker zichtbaar, en studenten moeten zich daar dagelijks toe verhouden... in de klas, op de gang, op stage en online. Daar zijn de meeste onderwijsteams al volop mee bezig, maar vaak nog versnipperd en zonder een duidelijke plek in het onderwijsprogramma.

Met de aangescherpte burgerschapswet, die naar verwachting dit jaar wordt aangenomen, moet daar verandering in komen. Het mbo krijgt te maken met drie concrete veranderingen: een vernieuwd curriculum, een verplicht instellingsexamen en een brede pedagogische opdracht voor de hele schoolorganisatie. De vraag is hoe we dit zo organiseren dat het niet voelt als 'weer een taak erbij', maar als een versterking van wat we toch al doen... studenten voorbereiden op hun beroep én op hun plek in de samenleving. **FERDINAND HASELAAR**

VAN DIMENSIES NAAR THEMA'S: HET NIEUWE CURRICULUM

De meest in het oog springende verandering is die van het curriculum. We nemen afscheid van de vier dimensies (politiek-juridisch, economisch, sociaal maatschappelijk en vitaal) en stappen over naar vier thema's: Vrijheid & Gelijkheid, Individu & Groep, Maatschappijvisies & Maatschappelijke vraagstukken en Macht & Besluitvorming.

Dat is meer dan een herindeling. Waar de dimensies in de praktijk weinig houvast boden, geven de nieuwe thema's meer richting en brengen burgerschap nadrukkelijker naar het hier en nu. De kern wordt het leren afwegen van democratische basiswaarden... vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit... in situaties die zij nu en in de toekomst dagelijks meemaken.

Denk aan het gebruik van 'buy now, pay later'-diensten zoals Klarna.

Waar dit voorheen in de economische dimensies werd behandeld met praktisch onderzoek over budgetteren en individuele schuldrisico's, 'verburgerschapen' we het nu door de waardenbotsing zichtbaar te maken: Klarna vergroot de vrijheid en autonomie om direct te consumeren, maar die vrijheid schuurt met soli-

dariteit als schulden onbeheersbaar worden en er publieke steun nodig is. Zo verschuift het gesprek van functionele tips naar vorming: studenten leren spanningen tussen democratische basiswaarden herkennen, nemen een afgewogen standpunt in en verkennen hoe zij daarin verantwoordelijk kunnen handelen.

FOTOGRAFIE HASELAAR MET AKKOORD VAN STUDENTEN

DE SCHOOL ALS MINI-SAMENLEVING

Naast het nieuwe curriculum geeft de wet het mbo ook een brede pedagogische opdracht mee. De school wordt daarbij gepositioneerd als mini-samenleving: een plek waar studenten dagelijks oefenen met het afwegen van democratische basiswaarden... in de klas, op de gangen en in de BPV.

Zo proeven studenten aan vrijheid wanneer ze eigen regie mogen voeren in projecten, en tegelijk moeten leren omgaan met kaders en andermans belangen. Ze ervaren (on)gelijkwaardigheid wanneer stagekansen ongelijk uitpakken en iemand op basis van een 'klik' wordt afgewezen. En solidariteit wordt concreet als samenwerken met medestudenten vraagt om bijspringen, delen, begrenzen en soms je eigen voordeel parkeren voor het collectief.

WIJ ZIJN DE 'NABIJE AUTORITEIT'

In deze mini-samenleving worden wij, docenten gepositioneerd als 'nabije autoriteitsfiguren' (Rinnooy Kan, 2024): voor studenten de eerste en meest tastbare vertegenwoordigers van 'het systeem'. We oefenen dagelijks macht uit... we stellen grenzen, handhaven regels en sturen met cijfers direct op kansen en loopbanen. Als studenten ons handelen als eerlijk, duidelijk en voorspelbaar ervaren, groeit hun vertrouwen dat regels en instituties ook voor hen werken. Zien ze juist willekeur, ongelijke behandeling of wegstijgen, dan kan dat omslaan in cynisme en wantrouwen richting instituties.

Dit maakt dat burgerschap ook echt een gezamenlijke opgave van het hele team wordt. Het vraagt om gedeelde taal en consistent handelen waarbij de opgave gaat zijn: hoe richten we de opleiding zó in als

oefenplaats, dat burgerschap gaat leven als een collectieve verantwoordelijkheid?

BREDE OEFENRUIMTE EN STRAK AFGEBAKEND EXAMEN

Hierin zal het verplichte instellingsexamen een belangrijke rol gaan spelen. De wet biedt daarbij veel ruimte: een portfolio, een presentatie/praktijkopdracht, een criteriumgericht interview (CGI) of een combinatie. Het staat teams vrij om een keuze te maken die het beste past bij het type student en het beroepenveld.

Deze vrijheid moet het mogelijk maken om burgerschap zo te organiseren dat het voor teams uitvoerbaar blijft én voor studenten betekenisvol. Een logische manier om die ruimte te benutten is een opzet met twee heldere onderdelen: een brede, doorlopende oefenruimte gedurende de opleiding en een strak afgebakend instellingsexamen tegen het eind van de opleiding op het moment dat de student het verst is in zijn ontwikkeling. Binnen die oefenruimte vormen de burgerschapslessen de basis om met burgerschapsvraagstukken om te gaan, en oefenen zij in een veilige setting met het uitwisselen van perspectieven en het verwoorden van

keuzes. Juist omdat niet alles meteen gekoppeld is aan een examenmoment, ontstaat ruimte om vrijuit te verkennen, te oefenen en fouten te maken.

Daarnaast kunnen de beroepsgerichte vakken zo aanhaken door burgerschapsvraagstukken te verbinden aan de beroepscontext. Denk aan Zorg & Welzijn, waar studenten een casus bespreken over autonomie en goede zorg wanneer een cliënt een noodzakelijke behandeling weigert

VERBIND BURGERSCHAP AAN BEROEPSVAKKEN EN DE BPV

vanuit een levensovertuiging. Of aan Techniek, waar studenten bij een ontwerp- of adviesopdracht afwegen tussen een duurzame oplossing en een goedkoper standaard alternatief: wat adviseer je, en hoe verantwoord je dat richting klant en samenleving?

Tot slot biedt dit ook ruimte om de BPV als levensechte oefenplaats te benutten. In BPV begeleidingslessen kan het dan gaan over wat een »

student deed toen een veiligheids-regel werd genegeerd, of toen hij merkte dat een collega structureel werd buitengesloten. Als de BPV-begeleiding hierop wordt ingericht, zijn dit vaste gespreksonderwerpen door de hele opleiding heen.

HET EXAMEN ALS ONDERDEEL VAN JE PDCA-CYCLUS

En hoe ronden we het dan wél summatief af, op een manier die behapbaar is én past bij burgerschap?

EXAMEN ALS CONFRONTATIE MET DE NABIJE AUTORITEIT

Dan zie ik in het criteriumgericht interview (CGI) een instrument met veel potentie. In zo'n gesprek kijkt de student terug op de oefenplaats die de opleiding heeft geboden en op zijn rol als burger in de mini-samenleving van school en stage.

Op stage kan het dan gaan over een moment waarop een regel rond privacy of veiligheid onder druk kwam te staan, of een situatie waarin

de student merkte dat hij vooral werd ingezet om gaten te vullen in het rooster... extra diensten draaien, structureel alleen 'klusjes' doen of verantwoordelijkheden krijgen zonder goede begeleiding. Hoe ging je daarmee om: bewoog je mee, kaartte je het aan, en wat maakte die keuze lastig?

In hetzelfde gesprek wordt ook de school als oefenplaats besproken met vragen als: wanneerervaarde je invloed, en wanneer juist niet? Hoe ging je om met regels of besluiten van school die onrechtvaardig voelden, wat deed je om je stem te laten horen? Daarmee krijgt het examen de vorm van een echt gesprek tussen student en opleiding: de student krijgt het podium om zijn ervaringen en keuzes uit te spreken tegenover de 'nabije autoriteitsfiguren'. Juist die confrontatie met de 'zittende macht', en de ruimte om daar gelijkwaardig over in gesprek te gaan, raakt de kern van burgerschap.

CGI ALS KWALITEITSZORG: VAN GESPREK NAAR PDCA

Daarmee wordt het examen ook een logisch instrument voor kwaliteitszorg. De aangescherpte wet vraagt teams niet alleen burgerschap te

organiseren, maar ook systematisch te evalueren en bij te stellen. Als we de opbrengsten uit deze gesprekken bundelen en bespreken, ontstaat vanzelf een PDCA-ritme: het CGI levert de 'check' op, waarna het team gericht kan verbeteren in het programma, de begeleiding en de schoolcultuur. Niet via extra formulieren, maar op basis van wat studenten daadwerkelijk hebben ervaren in de opleiding en op stage.

VAN WET NAAR GEZAMENLIJKE PRAKTIJK

De aangescherpte wet vraagt veel van mbo-teams, maar het hogere doel is helder: studenten een echte oefenplaats bieden om te leren leven met verschil, spanning en keuze... en om zich te ontwikkelen tot burgers die onze democratische rechtsstaat kunnen dragen, nu en later. Als teams de ruimte van de wet benutten om burgerschap samenhangend te organiseren, kan het gaan werken: niet als 'weer iets erbij', maar als een versterking van wat we toch al doen... studenten opleiden voor beroep én samenleving. ■

DE AUTEUR IS POLITICOLOOG EN DOCENT BURGERSCHAP AAN HET ROC VAN AMSTERDAM